

En het dorp zal duren ...

De verdwenen kasteeldreef in Huizingen

nr. 16 - oktober - december 2002

trimestriëel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van wittthem" Beersel

En het dorp zal duren ...

De verdwenen kasteeldreef in Huizingen

nr. 16 - oktober - december 2002

trimestriëel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van withem" Beersel

Inhoud

<i>Ten geleide</i>	
MARC DESMEDT	6
<i>Verdwenen Huizingen</i>	
HANS STIENS	7
<i>Een kroniek van de gemeente Alseberg - Jaar 1844 - deel 3</i>	
JAN BRASSINE	24
<i>Kunst op en in papier en zijn historische informatie</i>	
JOS DE GELAS	27
<i>Bommen op de Elsemheide</i>	
JAN BRASSINE	32
<i>Roofoverval in de Steenputmolen te Dworp anno 1763</i>	
JAN DE COCK	28
<i>Colofon</i>	40

Ten geleide

MARC DESMEDT

Alle nummers waarvan de getal deelbaar is door vier sluiten een jaargang af. Nummer 16 is er zo eentje. Dat betekent dat we weer toe zijn aan de betaling van het lidgeld. We blijven het op € 17 houden. In de brochure zit een overschrijvingsformulier dat u daarvoor kan gebruiken.

In dit nummer laten we een "nieuwkomer" aan het woord. Hans Stiens uit Huizingen kampt blijkbaar met enige nostalgie naar het rustige Huizingen van vóór de "autosnelweg". We zijn toch allemaal een beetje de rust verloren nu het verkeer zonder ophouden van zuid naar noord door onze gemeente raast. En toch zijn we zelf grootgebruikers van de snelwegen. Waar naartoe?

Hans Stiens leidt zijn artikel als volgt in:

"Dit artikel bespreekt een aantal verdwenen cultuurelementen in het landschap van Huizingen ten tijde van de aanleg van de autosnelweg Brussel – Parijs in de tweede helft van de jaren zestig, reeds 35 jaar geleden. In deze eerste bijdrage bespreken we "de dreef" en "de villa's" aan de Alsebergsesteenweg waar de dreef op uitliep."

Voor Jan De Cock is het eveneens de eerste bijdrage. Een nieuwkomer is hij echter niet. In het gelegenheidsboekje dat we publiceerden naar aanleiding van de tentoonstelling over onze papiermolens "En toen was er papier..." in Dworp in 2001, werden enkele teksten van zijn hand opgenomen. Ook nu speelt het verhaal zich af aan een molen.

Jan Brassine brengt ditmaal een verhaal uit de oorlogsperiode: Bommen op de Meigemheide.

Zijn reeks "een kroniek van Alseberg" loopt verder. We zijn in het jaar 1844 aanbeland.

De lezers zullen zich het artikel over de weldaden van pastoor Corten, die de kerktoren van Alseberg in 1807 heroprichtte, wel herinneren. Onze collega Jos De Gelas onderzocht het papier dat C.J. Beauclef, de auteur van de "Eloge", gebruikte. Vooral de watermerken vond hij belangwekkend.

Momenteel werken we aan een bijdrage over de fabriek Scheppers in Lot. Paul Blyweert, Joke Vandenbussche en Henri Coudron hebben elk in een ander domein onderzoek verricht en zullen hun krachten bundelen. We kijken met grote verwachting uit naar hun werk.

Volgend jaar zullen we een tentoonstelling opzetten over de brouwerijen en bierstekerrijen uit onze gemeente. U wordt van harte uitgenodigd hieraan mee te werken. U kan zich hiervoor melden bij de voorzitter.

Voor de genealogen is er ook nieuws. Het digitaliseren van de registers van de Burgerlijke Stand vordert nu snel. Plannen worden gemaakt om in de loop van 2003 een consultatiehoek te organiseren in de Bibliotheek in Alseberg.

De geklasseerde pastorie van de Dworp werd onlangs ingehuldigd. Naar aanleiding hiervan publiceerde het Genootschap hierover een kleine brochure. Het werkje is te koop voor de prijs van € 3.

We wensen onze lezers hierbij een prettig jaareinde.

Verdwenen Huizingen

HANS STIENS

Inleiding: Algemene situering

Als gevolg van structurele zwakten begon de Belgische economie (1) in de jaren vijftig van de vorige eeuw ernstig te kwakkelen. Ondanks de relatieve welvaart (2) behoorde België tot de traagste groeiers van Europa. De overheid zag zich verplicht in te grijpen en voerde een schuchtere expansiepolitiek die de reconversie van de verouderde industriële infrastructuur beoogde. Naast het economische expansiebeleid leverde de Belgische overheid een enorme inspanning op het stuk van de modernisering en uitbouw van de verkeersmiddelen. Een land dat centraal gelegen is in Europa, dat georiënteerd is op de export en dat na 1945 een snel groeiend autopark ontwikkelt (4), kan niet anders dan zorg dragen voor vervoer en verkeer. België had echter de reputatie het land te zijn met de meest hobbelige kasewegen ter wereld. Op relatief korte termijn en vooral vanaf 1965 werd een net van autosnelwegen aangelegd dat weldra het gehele Belgische grondgebied ging omspannen en doorkruisen. In 1970 was het aantal kilometers autosnelweg al opgevoerd tot 488 (5). In de jaren zestig raasde de autowegenwoede dan ook door menig dorp en dienden een aantal "monumenten en landschappen" baan te ruimen voor de vooruitgang. Zo ook te Huizingen, een dorp dat door de aanleg van de spoorlijnen Bergen – Brussel en Halle – Schaarbeek al duchtig doorsneden was. De aanleg van de snelweg Brussel – Parijs in noordzuidelijke richting sneed op zijn beurt het dorp nogmaals verticaal zodat Huizingen nu uit vier lintvormige stukjes is samengesteld.

(1) *Wat waren (en zijn) nu die zwakten?*

- *De intact gebleven industriële infrastructuur die nu snel verouderd, was onmiddellijk na de tweede wereldoorlog voor de Belgische economie een voorsprong maar werkte in de jaren vijftig van de 20ste eeuw remmend.*
- *Traditionele organisatievorm van het Belgisch kapitalisme: de traditionele Belgische holdingbourgeoisie blijft gefixeerd op de klassieke (achterhaalde) sectoren (glas, steenkool, staal, textiel, enz.). Die sectoren zijn bovendien in een hevige concurrentiestrijd met het buitenland gewikkeld. De investeringen zijn defensief, weinig vooruitziend en blijven georiënteerd op de export (de binnenlandse markt – de consumptie – wordt verwaarloosd).*
- *De oprichting van de EGKS en de EEG zorgen ervoor dat de Belgische grenzen open staan voor buitenlandse concurrentie. Vooral het "Vlaamse" textiel en de "Waalse" steenkoolnijverheid worden zwaar getroffen. Het fordistische ontwikkelingsmodel wordt in België vrij laat ingevoerd.*

(2) *Het nationale inkomen per hoofd van de bevolking was bijvoorbeeld hoger dan het Nederlandse. Ook het reële loonpeil lag aanzienlijk hoger. (Kossman, 1986)*

(3) *Verkeersinfrastructuur omvat natuurlijk niet alleen wegen. In die jaren werd er bijvoorbeeld ook werk gemaakt van de Brusselse Noord-Zuid verbinding.*

In 1955 wordt met het oog op de financiering van de aan te leggen snelwegen het Wegenfonds bij wet opgericht. Voor dit Wegenfonds alleen al werden de kredieten van 5,5 miljard in 1965 opgevoerd tot 10,3 miljard in 1967. (Luyckx & Platel, 1985)

(4) *De auto, het symbool bij uitstek van "the affluent society", vormde het trekpaard voor de naoorlogse economische boom en maakte de weg vrij voor de arbeider als consument. In 1946 telde het wagenpark "slechts" 86.000 personenwagens, nu meer dan 4 miljoen. (Hooghe; 1995)*

(5) *Ter vergelijking: in 1950: 28 km, in 1958: 141 km, in 1969: 420 km en nu meer dan 1600 km.*

De toenmalige tijdsgeest verwelkomde de komst van een verkeersslag-ader:

"Van oudsher hebben de grote agglomeraties zich steeds gevestigd aan de kruispunten van de grote wegen. Ook vandaag nog is het waar dat vooral de gemeenten langs de grote wegen tot de grootste ontplooiing en welstand komen. Bij de moderne autosnelwegen zijn het vooral de gebieden of gemeenten met rechtstreekse toegangswegen tot die autosnelwegen die het meest tot ontwikkeling komen. Een typisch voorbeeld op de autosnelweg Brussel – Oostende is in dit verband de gemeente Aalter.

Dankzij de op- en afritten die in Huizingen samen met de snelweg zelf zullen worden aangelegd, wordt onze gemeente de kern van een ontwikkelingsgebied. Het spreekt vanzelf dat hierdoor handel, industrie en toerisme sterk zullen worden gestimuleerd. Afgezien van de narigheden die de aanleg ervan onvermijdelijk zal meebrengen, betekent de autosnelweg voor de toekomst van onze gemeente: economische, en bijgevolg ook sociale en culturele groei en bloei." (6).

De aanleg van deze autosnelweg en de bijhorende onteigeningsmanie maken deel uit van de dingen die in het collectief geheugen van de generatie van mijn ouders staat gegrift. Ze herinnert zich hoe dikwijls landmeters hun roodwitte stokjes kwamen planten om metingen te verrichten. En nadat de werken waren gestart, vormden de zondagse wandelingen op het door de graafmachines gebaande parcours voor vele gezinnen een wekelijks terugkerend ritueel. Tijdens de week gingen de mensen 's avonds na de dagtaak de werken gadeslaan. De gele bulldozers, de rode vrachtwagens en de schrapers met uitstaande insectenogen, die hun buik vol bagger vraten, staan wellicht nog steeds op menig netvlies gebrand. Naast deze prettige zaken zal men zich ook de ongemakken voor de geest kunnen halen: de omleidingen, het stof en de modder, de geschonden nachtrust – want de grondwerken gingen dag en nacht door.

De autosnelweg Brussel – Parijs – vroegere (en eerste) codering E10, later E19 en thans R0 – rolt Huizingen ten oosten van haar dorpskern binnen. Dit deel van het gemeentelijke grondgebied, dat indertijd voornamelijk weiland bevatte en weinig bebouwing vertoonde, bracht bij de aanleg van een asfaltlint minder kosten met zich mee, aangezien de schadeloosstelling voor akker- en bouwland minder bedraagt dan voor bouwgrond en huizen.

(6) *De Schakel*, driemaandelijks tijdschrift voor Huizingen, 8ste jaargang, nr. 2 – april 1967, blz.2
De Schakel was een informatief propagandablaadje dat tussen 1960 en 1968 door de toenmalige (absolute) CVP-meerderheid werd uitgegeven.

Tevens werden bij het uittekenen van het tracé van de betrokken snelweg de nieuwe dorpskom én het provinciaal domein gespaard (7).

Vanuit de lucht is dit duidelijk merkbaar: de snelweg maakt bij het binnenkomen van Huizingen een lichte buitenwaartse beweging, weg van de dorpskern, om de "vrije" ruimte tussen dorpskern en domein te benutten; bij het verlaten van de gemeente maakt hij de tegenovergestelde beweging.

Niettemin waren er 165 "innemingen" (8) noodzakelijk; hierbij waren 94 particuliere "eigenaars" (9) en 5 "instanties" betrokken: de gemeente Huizingen, de kerkfabriek, de provincie Brabant, de vereniging zonder winstgevend doel der parochiale werken der dekenij (patronaat) en de Maatschappij Naamloze Intercommunale "Asverlec". Er werden bij benadering meer dan 15 hectaren (150.224 m²) oppervlakte onteigend (10). Één feestzaal, 2 schuren en 32 huizen werden neergehaald. Zo werd toch een aantal "wonden" in het landschap geslagen:

1. de oude dorpskern, "het oud dorp", werd meer dan gehalveerd: een aantal woonhuizen, het "patronaat" (= de feestzaal van de dekenij van Halle) enz. werden afgebroken;
2. de (Kasteel)dreef, de rode loper als het ware naar het provinciaal domein, werd opgebroken;
3. een drietal woningen ter hoogte van de Alsebergsesteenweg (waaronder 2 architecturale hoogstandjes) dienden gesloopt te worden.

(7) Inspecteur-generaal Bernard zou reeds in de jaren vijftig de studie van het tracé uitwerken. Zie Gregoire, J.M., "Autosnelwegen in België – ontstaan en ontwikkeling", Brussel, Stevin, 1984 (het enige tot nu toe bestaand overzichtswerk over de geschiedenis van de Belgische autosnelwegen). Dit neemt niet weg dat in de loop der jaren diverse versies het licht hebben gezien die "lichtjes" van elkaar verschilden, maar toch grote effecten op het landschap hadden (in Huizingen onder meer op de Kasteeldreef; zie later).

De uiteindelijke totstandkoming van de tracés is een typisch Belgisch (?) verhaal. Algemeen is bekend dat diverse belangen hun stem in het kapittel hebben gehad en dat er zwaar gelobbyd is geworden door plaatselijke politici. Vandaar dat onze snelwegen soms zulke vreemde kronkels beschrijven. De sporen van dit lobbywerk zullen misschien later aan de oppervlakte komen aan de hand van brieven die gericht waren aan de toenmalige Ministers van Openbare Werken. Uit het archief van de kabinetten en gedeponeerde private collecties zal dit moeten blijken.

In het begin van de jaren zestig werd er nog druk uitgeoefend voor de aanleg van autostrades. Dit zou de "economische ontsluiting" van de streek ten goede komen. De tekst in De Schakel (cf. supra) laat vermoeden dat het toenmalige gemeentebestuur tuk was op rechtstreekse toegangswegen tot de autosnelweg.

(8) Een "inneming" is in feite een onteigening van een heel perceel of een stuk ervan.

(9) In "de tabel der innemingen" worden voor de onteigende gezinnen de mannelijke "gezinshoofden" vermeld.

(10) We geven deze cijfers, die gebaseerd zijn op de "tabel der innemingen" van het onteigeningsdossier, onder enig voorbehoud (rekening dient gehouden met eventuele administratieve fouten, telfouten en interpretatiefouten. In de tabel der innemingen lezen we b.v. dat 48 huizen helemaal of gedeeltelijk werden onteigend, terwijl 32 huizen volledig met de grond gelijk werden gemaakt). Ze dienen voornamelijk als oriëntatiebaken voor de impact van de onteigeningen (cf. bijlage).

Ter vergelijking: men schat dat zo'n 5,6% van de oppervlakte in Vlaanderen wordt ingenomen door wegen en andere autovoorzieningen. De totale oppervlakte van Huizingen bedraagt zo'n 283 ha (inclusief de ongeveer 5 ha van het provinciaal domein), wat inhoudt dat ongeveer 5,3% van het gemeentelijk grondgebied werd onteigend voor de aanleg van de autostrade. Niet weinig als je bedenkt dat Huizingen, een gemeente met een klein grondgebied, nog heel wat andere wegen telt.

Ook de indirecte kost laat zich voelen. Het tracé van de autosnelweg werd naast de meisjesschool (11) getekend, zodat de gemeente verplicht werd een nieuwe school te bouwen.

In die tijd was ik nog een kind, maar ik herinner me het verdwijnen van deze cultuurelementen. Het is niet de bedoeling te wijzen op al de pracht die hier werd 'geslachtofferd'. Er is immers veel voor in de plaats gekomen dat mooi en functioneel is: zo is de mobiliteit enorm toegenomen en zijn wereldsteden, die ons – gelukkig maar – verplichten ons provincialisme af te leggen, binnen handbereik gekomen. Het dorp is ontsloten, de ontsnapping aan de benepenheid van een "theernutscultuur" is mogelijk. Toch hebben deze "culturele landschapselementen" een stempel gedrukt op mijn herinneringen; herinneringen die slechts een zeer beperkt aantal generaties (zoals die van mijn ouders) kunnen aanspreken. Het belang van wat weg is, is relatief. Relatief is ook de reikwijdte van mijn "aanspreking".

In de volgende tekst denken we terug aan en bekijken we, misschien met een andere blik, een aantal verdwenen (cultureel waardevolle) landschapselementen.

Foto 1: De Dreef op een zomerase dag.

(11) De meisjesschool werd gespaard, uitgezonderd de speelplaats voor kleuters en een "afdak". Na de aanleg van de autosnelweg, bleek het onmogelijk nog langer les te blijven geven in de bestaande school die vlak tegen de snelweg lag. Een nieuwe school werd gebouwd (1973–1974) naast de Jongensschool in het Driesveld en op de Vaucampslaan.

De dreef

"De dreef" of kasteeldreef was de naam voor de weg die na de tweede wereldoorlog van de Alsebergsesteenweg naar de smeedijzeren poort van het provinciaal domein leidde. Oudere benamingen waren "macadam" en "wegh naar O.L.V. van Lauretten". (12)

Wanneer de dreef juist ontstaan is, valt moeilijk na te gaan. Op de "Kabinetskaart" (13) vinden we er nog geen spoor van terug, maar in de Gemeentelijke Atlas der Buurtwegen (1842) (14) is zij reeds opgenomen en aangeduid als "Drève", weliswaar zonder nummer. Dit doet het vermoeden rijzen dat het hier gaat om een private weg die door het gebruik "publiek" is geworden.

We gissen dat de dreef aangelegd is omstreeks 1830, misschien op het tracé van een landelijk aarden baantje, een veldwegeltje, omdat de aanbesteding van de provinciale Alsebergsesteenweg gebeurde in 1827 (onder het Nederlandse bewind) en zijn voltooiing pas 6 jaar later (onder de Belgische regering) een feit was. (15) Zou de toenmalige kasteelheer, Dhr. Vaucamps, een weg op zijn privaat land hebben getrokken als loodrechte verbinding tussen zijn kasteel en de provinciale baan? Het lijkt er in ieder geval sterk op dat de weg historisch en functioneel verbonden was met dat kasteel.

De "Drève" vertrok vanaf het kasteel en liep via de huidige Reiberg door tot de grens met Buizingen (16). De "eigenlijke" dreef lag op perceel nr. 556 ("oorspronkelijk plan" van het kadaster – getekend tussen 1808 en 1835), eigendom van Carolus Vaucamps, en kreeg later de nummering 456r.

(12) Cf. Bal, A.M.M., *Toponymische studie van Huizingen, 1979*, blz. 22 en 45. We veronderstellen dat dit geen officiële namen waren, maar namen uit de volksmond. In Franstalige teksten van de jaren vijftig over het provinciaal domein treffen we overigens de benaming "Avenue du château" aan. Macadam: genoemd naar de Schotse ingenieur Mac Adam (1756–1836) die steenslag gebruikte voor het verharding van de wegen.

O.L.V. Van Lauretten: Loreto? Loreto is een beroemd bedevaartsoord in Italië omdat volgens de legende engelen het huis van Maria in 1294 van Nazareth naar Loreto zouden hebben overgebracht. O.L.V. Van Loreto is momenteel de beschermheilige van de piloten en de luchtvaart. Waarom de dreef "wegh van O.L.V. Van Lauretten" genoemd werd, ontgaat ons. Wel toont een kaart van Buizingen van rond 1710 een kapel van Loretten in het Kluys Bosch.

(13) Tijdens de Oostenrijkse periode werd door graaf De Ferraris een topografische kaart van onze gewesten getekend ten behoeve van het leger. De definitieve kaarten werden afgeleverd tussen 1777 en 1780 op schaal 1:11520. Het Gemeentekrediet van België (Dexia) heeft het te Brussel (Koninklijke Bibliotheek) bewaarde exemplaar uitgegeven.

(14) Ook op de Kadasterkaart van Van der Maelen (1837) is een weg getekend.

(15) Brassine, J., "Beersel – Onze vijf deelgemeenten op de drempel van de 20ste eeuw", Drukkerij Depessemier, 1991, blz. 142.

(16) Toestand aangegeven op de algemene kaart en de derde detailkaart van de Atlas der Buurtwegen:

- 1ste stuk: van kasteel tot de "Chemin D'Huyssinghen à Tourneppe" (nu de Torleylaan), tussen de kadastrale percelen 555a en 550 (eigendom C. Vaucamps);
- 2de stuk: van de "Chemin D'Huyssinghen à Tourneppe" tot de "Route de Hal à Waterloo" (nu de Steenweg op Alseberg), tussen de kadastrale percelen 556a en 557a (eigendom C. Vaucamps);
- 3de stuk: van de "Route de Hal à Waterloo" tot de grens met Buizingen.

Deze weg, waarvan de oppervlakte 42 a. bedroeg, behoorde vanaf 30 maart 1938 toe aan de provincie Brabant, niettegenstaande hij buiten het domein lag (tussen de percelen 556a en 557a) (17), ingevolge de verkoop (18) van het Domein "Beaulieu" door de familie Devillers. Vanaf deze datum werd de provincie wegbeheerder en laatste eigenaar.

Maar omdat de dreef integraal deel bleef uitmaken van het vroegere landgoed "Beaulieu", kreeg ze niet het statuut van provinciale baan en werd ze onderhouden door werklieden van het domein.

In haar laatste gedaante zien we de dreef als een rechte betonnen baan waarlangs een dubbele rij bomen stond. Volgens het proces-verbaal (19)

van de onteigening was de weg 340 meter lang en 6 meter breed, en omvatte hij een bestrating met twee zijpaden (voor voetgangers en fietsers) die elk 1,2 meter maten, en riolering. Zevenenzeventig bomen omzoomden beide rijstroken.

De dreef lag over haar hele lengte geklemd tussen percelen landbouwgrond en glooide naar het domein toe (volgens de hoogtelijnen van 50 naar 40 meter, of 10 meter op 340 meter = 2,9%).

Het heeft heel wat voeten in de aarde gehad vooraleer we met zekerheid konden achterhalen wanneer en door wie de 77 bomen van de dreef zijn

geplant. Was het Vaucamps of de provincie? De meeste "ooggetuigen" herinneren zich de dreef als iets dat ze altijd gekend hebben. Toch moet je oppassen met "oral history".

De mensen herinneren zich immers ook de bomen als imposant – met blootliggende wortels en brede stam – maar op de foto van 1967 (20), zelfs indien we rekening houden met enig optisch bedrog, lijken de bomen niet dun maar ook niet dik.

Foto 2: De rust van de Dreef (foto Gysels)

(17) Cf. Bal, A.M. M., *Toponymische studie van Huizingen*, 1979, blz. 44.

(18) Cf. aankoopakte 30 maart 1938 – overgeschreven op het vierde kantoor der hypotheken te Brussel 5 april 1938, daarna boek 2901 nummer 5.

(19) Proces-verbaal van de plaatsbeschrijving van 16 juni 1967 (dossier Comité tot Aankoop).

(20) De eerste foto's die we vergaard hebben, stammen uit de jaren zestig van de vorige eeuw.

Dhr. Frans Degreef, gepensioneerd werkleider van het provinciaal domein, zaait gereede twijfel: "De bomen waren relatief jong en het is onwaarschijnlijk dat ze pakweg 50 jaar oud waren in 1967". De meest aannemelijke veronderstelling lijkt hem dat de provincie de bomen heeft geplant, iets vóór of na de oorlog. In de provinciale begroting vinden we echter geen uitgavenposten terug voor een betonnen baan noch voor bomen. De afzonderlijke begrotingen van het domein zijn op het eerste zicht niet bewaard, zodat we niet op dit bronnenmateriaal kunnen steunen. Wat eventueel pleit voor de stelling dat de provincie de bomen heeft aangeplant, zijn de postkaarten waarop een stuk van de dreef te zien is. Volgens Dhr. Willy Haas, verzamelaar, kun je – maar weer zonder zekerheid – deze set dateren als exemplaren van de vroege jaren veertig. (21)

Uiteindelijk geeft een foto uit 1938 (22) zekerheid: de omvang van de bomen verraadt dat ze aangeplant zijn door de toenmalige kasteelheer in het begin van de jaren dertig van de vorige eeuw.

Langs de buitenzijde van de rijbaan stonden dus medio de jaren zestig van de twintigste eeuw hoogstammige bomen: inheemse esdoorn of acer platifolia (nu acer planatoïdes genoemd). Deze fiere haagbeuken omzoomden aan weerszijden in twee lange rijen, een rechte rivier van door pek bijeengehouden betonnen platen. De zwarte pek, die tijdens hete zomerdagen warm en mals werd, zorgde voor een rimpelloos vloeien van het wegdek.

Een betonbaan is gemakkelijk te onderhouden en dus relatief goedkoop. Toch diende een onderhoudsploeg van het domein regelmatig uit te rukken. De dreef lag vrij, maar ook onbeschut temidden van akker- en weiland. Acer platifolia scheurt bij storm immers gemakkelijk in en na felle wind was de baan bezaaid met takken die de doorgang beletten. Af en toe werd de dreef dan ook afgesloten voor het verkeer.

Dit nadeel van de acer platifolia woog echter niet op tegen zijn voordelen. Dit type esdoorn groeit snel en wordt relatief groot. Zeker op deze plaats, in een omgeving van vet en vruchtbaar akker- en weiland. De kolossale kroon van deze bomen beschaduwde het wegdek zodat er een tunnel- of lommerbaan ontstond. Verder boden de bomen met hun fijn ingesneden groene bladeren zonder veel schakering en hun bevelde stammen een riant zicht. Ook tijdens het voor- en het najaar boden de bomen heel wat: in het prille voorjaar sierden schermen van vlinderachtige bloemetjes de nog naakte bomen, in het najaar verzorgde de intense herfstverkleuring het decor.

Een ander straataspect dat opviel, maar dan door zijn afwezigheid, is de verlichting. België is intussen bekend voor zijn wegverlichting: vanuit de ruimte

(21) Deze kaarten vertonen een gekartelde rand, terwijl echt oude exemplaren rechte randen hebben. Het addertje onder het gras schuilt hier in het feit dat het kan gaan om "herdrukken".

(22) Dit is met zekerheid bepaald omdat het een familiefoto betreft waarop een geïdentificeerde – dus ook qua leeftijd – persoon staat.

gezien licht het land als een kerstboom op. Maar tot diep in de jaren zestig sliepen we nog rustig in het donker. Het nachtelijke lichtschouwspel, door sommigen lichtpollutie genoemd, met zijn neergedaalde sterrenhemel van voorbijschietende koplampen en zijn maanlicht bengelend aan palen, was dan nog grotendeels onbekend.

De kasteeldreef vormde in de jaren zestig een prachtige laan, misschien niet zozeer door de bomen, maar wel door de uiteinden die ze verbond: bovenaan (op de Steenweg op Alseberg) gaf ze uit op de twee bovenvermelde villa's; onderaan mondde ze uit op de hoofdingang van het provinciaal domein en lag aldus in het verlengde van de huidige ingangsdreef van het goed; een rode loper als het ware, die de pracht en de praal van het park extra in de verf zette.

Vermits het terrein vanaf de Alsebergsesteenweg naar beneden glooide, zag je op het hoogste punt recht op de ingang van het domein. Vanuit een westelijke positie zag je links, over een vlakte van akker- en weiland heen, de Devillerslaan, de meisjesschool en het Oud Dorp, rechts zag je het park. In Huizingen speelde deze mooie dreef dan ook figurant in de klank- en lichtspelen die rond de vijver van het kasteel "Beaulieu" medio jaren vijftig tot medio jaren zestig in scène werden gezet. De dreef vormde de prelude voor de avondlijke vertoningen op zon- en feestdagen.

Als verbindingsweg was de dreef echter relatief onbelangrijk. Ze vormde geen in- en uitvalsweg voor de bebouwde kom van Huizingen; evenmin voerde ze massa's bussen en auto's aan voor het domein. De bezoekers bereikten het park via een andere route (de Torleylaan of de Devillerslaan). Zelfs als recreatieweg bleek de dreef geen groot rechtstreeks nut te hebben. Bijgevolg was ze niet druk bereden. Wegmarkering en verkeersborden wezen eveneens op haar ondergeschikte rol. De "smalle" rijvakken werden gescheiden door een doorlopende witte streep en bij het kruisen van zowel de Alsebergsesteenweg als de Torleylaan, moest voorrang verleend worden aan het verkeer op deze wegen. Dit werd aangegeven door een inmiddels verouderd stopteken (een ronde plaat, rood omhoog met daarop een omgekeerde driehoek met het woord "stop" in zwarte letters) op anderhalve meter hoogte geplaatst.

Waarom werden dreven eigenlijk aangelegd? Dreven waren ideaal om er met een paard door te rijden of er vee langs te drijven (23). Kastelen dienden bereikbaar te zijn voor wagens (karren). Je kan ze ook situeren als aristocratische overblijfselen van de premoderniteit, de periode vóór de industrialisering. Rijke landeigenaars legden dreven aan om hun landgoed

(23) In Artikel 733 van het Burgerlijk Wetboek komt dit gegeven voor. Zie ook de etymologie van het woord "dreef": het is afgeleid van (vee) drijven. Zie ook het Hoogduitse "Trieb" = het drijven van vee.

eer te bewijzen. Vroeger werden dreven ook aangelegd om mensen beschutting te bieden tegen regen en zon. Bomen met brede kruinen stelpten de regen en blindeerden de zon. Regen- en zonnescherm tegelijk, versnelde voortbeweging (24).

Met de intrede van de wagen degenerereerden dreven tot hinderpalen; ze verstoorden het verkeer, ze belemmerden de snelheid. Wagens botsten tegen bomen, ze werden geplet en hun bestuurders gekist. Bomen, ooit de roergangers van het vooruitgaan, verwerden tot obstakels van "de vaart der volkeren".

De dreef, de trots van het dorp, moest dan ook baan ruimen voor het gebetonneerde standpunt van een hogere overheid (25). Zij werd in 1964 (26) onteigend ten einde twee hoofdsteden in vogelvlucht met elkaar te verbinden.

Bij het doornemen van het onteigeningsdossier vallen twee zaken op. Iets wat tot het Openbaar Domein (27) behoort, krijgt geen kadastraal nummer toegewezen. Blijkbaar zorgde dit in het begin voor verwarring. De heer Bal, toenmalig Directeur van het Domein, dient de Gouverneur aan te schrijven (28) om hem erop attent te maken dat de laan tot het eigendom van de Provincie behoort en aldus recht geeft op een vergoeding.

(24) Cf. zegswijzen verwijzen naar "de snelheid": iemand op dreef helpen; hij is niet op dreef enz.

(25) De staat heeft het grondwettelijke recht om in het algemeen belang tot onteigening over te gaan. In de praktijk kan de onteigening alleen gebeuren door de instanties die door de wetgever zijn aangeduid. In het kader van de aanleg van de autosnelwegen stelt de Wet van 9 augustus 1955 het Wegenfonds 1955-1969 in.

Voor de aanleg van de snelweg Brussel - Parijs zijn volgende stukken verder belangrijk:

- de Wet van 6 juli 1964;
- het Ministerieel Besluit van 24 augustus 1964 (verleent delegatie aan het Comité tot Aankoop van Onroerende Goederen);
- Koninklijk Besluit van 16 april 1966. Belast de Minister van Openbare Werken met de onteigening van de erin aangeduide onroerende goederen, met het oog op de aanleg van de autosnelweg Brussel-Parijs en zijn toegangswegen. Goedkeuring van het perceelsgewijze plan tot reservatie van de percelen voor de aanleg van de autosnelweg Brussel-Parijs op het grondgebied van de gemeenten Drogenbos, Lot, Beersel, Dworp, Huizingen en Buizingen;
- Ministerieel Besluit van 20 januari 1967. De Minister van Openbare Werken wijst de innemingen aan om te worden in huur genomen voor de duur van een jaar voor dezelfde doeleinden. De onteigening is maar mogelijk tegen betaling van een billijke en voorafgaande schadevergoeding. Daarenboven moet een wettelijke procedure worden gevolgd:
- Beslissing van de bestendige Deputatie in zitting van 17 mei 1967. Verkoop ten voordele van de staat van percelen grond, die deel uitmaken van het Provinciaal Domein te Huizingen (onteigeningsplan van de staat z. 37011);
- Proces-verbaal van de plaatsbeschrijving van 16 juni 1967. Opgesteld in aansluiting met voormelde afstand;
- Brief van 9 mei 1968 van het Comité aan de provincie. Aanbod vergoeding;
- Beslissing van de Bestendige Deputatie van de provincie Brabant in zitting van 24 mei 1968. Acceptatie vergoedingsvoorstel (bedrag) van het Comité: 77 bomen Acer Platifolia: 43.000 BEF; 340 meter straat / 42 are: 210.000 BEF;
- Akte van Afstand / Akte van Aankoop (24 juni 1968). De staat heeft het eigendom vanaf 24 juni 1968; hij heeft er het genot van vanaf 16 juni 1967.

(26) Wet van 6 juli 1964.

(27) Opgepast: Openbaar Domein in de juridische betekenis (administratief recht).

(28) Brief van 18 april 1967.

De dreef wordt ook vrij laat definitief onteigend: de staat heeft het eigendom vanaf 24 juni 1968, terwijl de werken voor de snelweg reeds gestart zijn op 27/06/1967 (29). De staat koopt de dreef voor 210.000 BEF (ongeveer € 5.206). (30)

Het tracé van de huidige snelweg dwarst grotendeels de ligging van de voormalige dreef. De uiteinden ervan zijn verworven tot toegangswegen. Het uiteinde dat op de Alsebergsesteenweg uitmondde is nu een afrit (voor auto's komende uit de richting Brussel) en het uiteinde dat op het domein uitliep is een oprit (richting Brussel).

Het verdwijnen van de dreef en de komst van de autosnelweg kondigt voor mij ook de versnelling van de culturele tijd aan. Als kind herinner ik me nog de mensen die langs de kant van deze weg klaver voor hun konijnen sneden of in de belendende weilanden de uitwerpselen van de grazende paarden in jutezakken stopten (als meststof voor hun moestuintje). Kenmerk van de "vooroorlogse" schaarstemoraal (31) die op zijn einde loopt.

Een tijd lang hebben er geruchten gecirculeerd dat er een nieuwe dreef zou aangelegd worden. Schriftelijke bronnen staven dit echter niet. Wel heeft er een voorontwerp van tracé bestaan waardoor de dreef (gedeeltelijk) gered zou worden: het "Bijzonder Plan van Aanleg" nr. 2 "De Dreef" (32), een bestemmingsplan, dat het behoud van de dreef voorzag door de bouw van een brug over de snelweg.

Dit plan was congruent met "het voorontwerp van plan" waarbij de bedding van de autosnelweg iets naar het domein opschoof en waarbij geen afrit Huizingen ter hoogte van de huidige ligging werd voorzien (33).

In dit geval zouden ook de drie villa's aan de Steenweg op Alseberg gered zijn. Verder laste dit B.P.A. een bouwzone in, naast de dreef in de richting van het domein, draaiend rond een "groene" driehoek. Dit was geen ijdel plan zoals blijkt uit de uitlating van de toenmalige burgemeester, P. Goossens: "Zo werd reeds een eerste bijzonder plan van aanleg "De Dreef" bij Koninklijk Besluit goedgekeurd. Hiervan ligt dus de bestemming voor de toekomst vast. Zoals U reeds hebt kunnen opmerken zal dit een zeer mooi kwartier worden." (34) Zelfs in 1966 luidde het nog als volgt: "Dit gebied zal met het provinciaal domein als decor uitgroeien tot een prachtig residentieel kwartier" (35).

(29) De werken (deel Brussel – Franse grens) werden beëindigd in mei 1969. Het stuk werd op 19 december 1972 door koning Boudewijn (1930 – 1993) en de Franse president Pompidou (1911 – 1974) ingehuldigd.

(30) Indien we rekening houden met de inflatie komt dit bedrag nu overeen met € 24.000 Euro.

(31) Vroeger was het de gewoonte dat mensen hun karig loon aanvulden met de opbrengst (eigen verbruik of verkoop op de markt) van hun moestuintjes.

(32) Opgemaakt door de stedenbouwkundige De Groot op 26 oktober 1957 en goedgekeurd in 1959. Het Bijzonder Plan Dreef werd begrensd door de Alsebergsesteenweg, de Torley- en de Devillerslaan.

(33) Deze afrit werd gesitueerd ter hoogte van de Kesterbeeklaan op de grens met Lot.

(34) Interview met burgemeester P. Goossens in *De Schakel*, 1ste jaargang, nr. 1 – januari 1960, blz. 13.

(35) *De Schakel*, 7de jaargang, nr. 2 – april / mei 1966, blz. 11.

"Het mooie kwartier" heeft slechts even de schijn kunnen ophouden: in juni 1967 startten de grondwerken en veegden het bijzonder plan van de kaart.

De villa's aan de Alsebergsesteenweg

Bij het verlaten van de dreef langs de Alsebergsesteenweg stonden aan de overkant een beetje naar links 2 villa's (36) uit het begin van de vorige eeuw. Ze stonden respectievelijk geregistreerd onder het perceelnummer A (sectie) 559q en 559n. Meerdere huizen zijn onteigend, maar bij deze twee blijven we even stilstaan omdat ze toch mooie exemplaren vormden van de architectuur van het eerste kwart van de twintigste eeuw in België. Als koppel waren ze extra mooi omdat de ene de schoonheid van de andere versterkte. Ze deden denken aan een aantal andere gebouwen in de streek onder meer het gewezen sanatorium voor volwassenen "Roos der Koningin" te Buizingen, een mooie villa op de Reiberg en eentje in de Guido Gezellestraat.

De villa's zijn gebouwd in Noordfranse stijl, meer specifiek in neonormandische stijl (37) - een "cottagestijl". Het is een regionale stijl die ontstaan is in Normandië in het laatste kwart van de negentiende eeuw en geïnspireerd werd door de plaatselijke middeleeuwse en renaissancearchitectuur. Karakteristieke kenmerken zijn: een asymmetrische plattegrond, het strak in rechte hoeken en vierkanten geordend vakwerk, een schild- of mansardedak met grote vlakken en een steile puntgevel die meestal met een "Fluggespärre" in verbinding staat. De bouwstijl ambieert zich goed in het landschap te

Foto 3: De beide villa's aan de Alsebergsesteenweg.

(36) Adres op het ogenblik van de afbraak: Steenweg op Alseberg 40/42 en Steenweg op Alseberg 44/46.

(37) Voor een gedetailleerde kennis van deze stijl verwijzen we naar de toenmalige woon- en architectuurtijdschriften zoals: *Le Home, Bâtir, Le Cottage*, enz..

Integreren. De villa's van Deauville en Trouville, in de jaren dertig van de vorige eeuw mondaine badsteden op twee uur sporen van Parijs, staan model voor deze architectuur:

Tussen 1900 en eind jaren twintig zijn in België heel wat villa's van dit type, groot en klein, gebouwd. Onder meer aan zee (bijvoorbeeld De Haan - voornamelijk jaren twintig) zijn nog veel bouwsels te bewonderen. Ook in Wales vind je nog altijd straten vol met dit soort huizen. De eerste villawijken (38) die aan de landelijke rand van de stad ontstonden, werden meestal ontworpen door grote architectenbureaus, volgens de (Normandische) cottagestijl.

In de bouwkunst wordt deze regionale stijl niet beschouwd als grote architectuur. Bovendien verbleekt ze tussen de twee groten van haar tijd, de "Art Nouveau" (rond 1900) en de "Art Déco" (jaren twintig). Ze werkte immers in geen enkel opzicht vernieuwend. Niettemin is het toch een mooie, schilderachtige stijl die er mocht wezen.

Ze kwam volledig tegemoet aan de toenmalige smaak (begin 20ste eeuw) en architecturale voorkeur van de (kleine) burgerij. Wellicht spraken het gezellige karakter, de "cosy corners" en het pittoreske van de cottage de burgerij aan in haar streven de vrije tijd iets minder formeel te maken. Ze bouwden dit soort woningen als toevluchtsoord, hoofdzakelijk in "landelijke" gebieden of recreatiegebied.

Vandaag wensen vele mensen een eigen woonst op het platteland (liefst een ferme). Maar dit streven werd pas in de 20ste eeuw gemeengoed. Voordien was de stad het uitverkoren terrein om te bouwen. Aan het eind van de 19de eeuw is er een groei te zien bij de bouw van (grote) landelijke huizen. Voornaamste reden daarvoor is, paradoxaal genoeg, dat het grote stadswoonhuis te duur (de grond alleen al) was geworden. In het begin van de 20ste eeuw wordt dan ook een aanzet gegeven tot de bouw van een aantal bijzondere landgoederen (39).

Ook de hier besproken huizen werden gebouwd op het "platteland", weliswaar aan een steenweg. Naar hedendaagse normen komt dit vreemd over: lawaai en stank gaan we liefst uit de weg. De huizen werden echter opgetrokken in een wereld zonder - of met zeer weinig - auto's, en door de ligging aan een steenweg smaakten mensen nog de geneugten van. De beide villa's stonden ook ietwat afgelegen, buiten de dorpskern aan de rand van de gemeente, en op een hoger gelegen deel. Dit drukt misschien het streven uit van de bouwheren naar "exclusiviteit".

(38) *In die periode begonnen grote landeigenaren hun gronden te verkavelen. De gronden werden gekocht door rijke burgers die naar de landelijke stadsrand "vluchtten" tijdens de vrije tijd. Voor sommige villawijken werd een vennootschap opgericht met een reglement van interne orde (vb. op tijd snoeien van de haag) en er werd zorg gedragen voor het afschermen van de wijk voor "buitenstaanders".*

(39) *Deze landelijke huizen zijn bij uitstek goed geplaatst om in opdracht gebouwd te worden. Het karakter van het huis en de persoonlijkheid van de opdrachtgever zijn van invloed op elkaar. Het landelijk huis is vaak een letterlijke weerspiegeling van de wensen van de opdrachtgever. Voldoende geld biedt zowel de opdrachtgever als de architect de mogelijkheid zich helemaal uit te leven.*

Wat viel nu op bij een eerste blik op deze huizen? Een balkon met balustrade naar het oosten gekeerd, bood uitzicht op de straat. Een zij- en achtergevel gaven van zuid tot west een panoramisch zicht op weide- en akkerland.

Verder merken we ook nog de gevelwanden van de bovenste verdieping op. Ze waren "in vakwerk". De verticale wandindelingen met de karakteristiek zichtbare "balken", geïnspireerd op de middeleeuwse architectuur van de vakwerkhuizen, waren echter louter decoratief – we spreken over "pseudo-vakwerk". In dit geval waren ze ook vrij streng opgevat: banden van rechthoeken en vierkanten.

Het dak was viervlakkig en op bepaalde plaatsen nog verder afgeschuind, weliswaar strakker bij de ene dan bij de andere villa. Hierdoor kregen de daken enigszins een steile helling wat de waterafvoer bevorderde. Het waren tevens mansardedaken – op zijn Frans – die naast de gewone bouwlagen extra ruimte creëerden; ruimte die ook visueel goed overkwam.

De manier van binnenkomen was markant en groots gedacht, geheel in overeenstemming met de allure van de villa's. De entree bevond zich links van de voorgevel. Je moet een mooie, houten poort door onder een pagodeachtige overdekking van dakpannen die twee gemetselde steunmuren met elkaar verbond. Het geheel maakte deel uit van een ommuring met hekken. De ommuring telde diverse pilaren op regelmatige afstand van elkaar geplaatst en versierd met een streepjesmotief. Een weg door de voortuin leidde je dan tot voor de ingang deur of -trap.

De vlakke structuur van de zijgevels werd (zie Villa I) doorbroken door erkers of uitgebouwde vensters (zgn. bay-windows). De ruiten zaten dikwijls ingespannen in met roeden ingedeelde ramen (ook 'kruishouten' genoemd).

Wat de beschrijving van de villa's afzonderlijk en meer bepaald hun leefruimte betreft, vallen we terug op karige informatie (40) waarover we heden beschikken: enkel een miniem grondplan en een inventaris van een aantal kamers.

Villa I (zie foto 3)

Volgens de mondelinge overlevering was het huis "gezet" door een Engelse dame die in Engeland een kostschool had geleid (41). Volgens de kadastrale

(40) Tot voor 1960 waren de gemeenten niet verplicht de bouwplannen van woonhuizen te bewaren. Er moesten immers officieel nog geen vergunningen afgeleverd worden. Dit zal pas veranderen met de Wet van 29 maart 1962 op de Stedenbouw. Dit neemt niet weg dat sommige gemeenten voordien reeds plannen aan de bouwheren vroegen of dat kandidaat bouwers zich op eigen initiatief tot de gemeente wendden inzake hun bouwplannen. In het gemeentelijk "archief" heeft men echter geen stukken die betrekking hebben op deze huizen (plannen, brieven, enz.) teruggevonden.

(41) Mondelinge informatie van de dochter van de laatste eigenaar. We hebben echter geen schriftelijke bron teruggevonden die dit gegeven kon bevestigen.

Foto 4: Het kruispunt van de Dreef met de Alsembergsesteenweg (rechts villa I).

gegevens was het gebouwd in 1923. In 1941 werd het huis gekocht door een bedrijfsleider die er tot de onteigening woonde.

De villa was opgetrokken in baksteen die later gewit – "geplekt" – werd. Het huis was 1 are 30 centiare groot (130 m²) en stond in een tuin van 20 a 60 ca. De achtertuin nam de meeste ruimte in beslag, maar zowel vooraan als links en rechts van de villa was er plaats voor groenaanleg. Ook de voortuin was aanzienlijk groot. Zowel op het gelijkvloers als de 1ste verdieping troffen we 4 plaatsen (w.o. 1 garage) aan, en verder telden we 2 kelders, 1 veranda en 1 zolder.

Het huis was op de begane grond als het ware in twee helften verdeeld: de rechterhelft besloeg een grote woonkamer die men betrad via de hal (3,5 m bij 6,2 m), rechts ervan.

Geheel links bevond zich een garage (3 m bij 6,2 m). Aan de achterzijde, achter de woonkamer bevond zich de veranda (4,4 m bij 2,2 m). Achter de hal en de garage was een ruime wasplaats (6,5 m bij 4,4 m) voorzien. Op de verdieping vonden we 4 kamers. Boven de hal en de garage was een grote slaapkamer met balkon gelegen.

Het huis was onmiddellijk voorzien van gas, elektriciteit en stromend water. Later (op een niet nader te bepalen tijdstip) is er centrale verwarming aangelegd.

De villa werd onteigend in 1967 (42). Over deze plek rijden nu wagens richting Mons.

Villa 2 (zie foto 3)

Het huis, gebouwd in 1917, was 1 are 75 centiare groot (175 m²) en dus groter dan villa 1, zo'n 45 m² in grondoppervlakte (dat was een dik derde meer).

Het grondplan dat we konden inkijken, bevat weinig gedetailleerde informatie. Op het gelijkvloers telde het huis 4 plaatsen en een veranda, op de eerste verdieping 5 plaatsen. Verder waren er drie zolderkamers en een zolder. Wanneer we de woning betraden, vonden we vooraan links een vrij grote "loggia" (7 m bij 3 m).

Op het gebied van modern comfort werd de villa onmiddellijk uitgerust met stromend water ("lopend water"), ook op de eerste verdieping, gas en elektriciteit. Centrale verwarming werd naderhand geplaatst.

De villa werd onteigend in 1966 (43). Waar de villa stond, treffen we nu een berm van de oprit van de autosnelweg aan.

Indien we de afmetingen en het aantal kamers van beide villa's in oenschouw nemen, moeten we ze in vergelijking met vele stijlgenoten – waarvan de oppervlakte meestal meer dan 200 m² bedroeg – aanzien als kleine woningen. Toch zijn het voor die tijd, zeker in vergelijking met arbeiderswoningen, riante huizen met veel kamers en grote vensters (veel lichtinval 's morgens in de woonkamer en de grootste slaapkamer).

Arbeiders woonden toen dicht bij elkaar, in woningen van slechts enkele vertrekken die ook kleiner waren. Er bestond een sterk onderscheid in woon- en comfortcultuur tussen gegoede burgerlijke milieus en gezinnen van lagere sociale milieus. In tegenstelling tot arbeiders had de burgerij de ruimte: een "hall", een badkamer, ontvangstvertrekken enz. Niettemin valt op dat de huizen naar hedendaagse normen slechts een minimum aan comfort boden. Relatief (comfort wordt ook bepaald door de technologische vooruitgang) overvloedige luxe is in die tijd slechts weggelegd voor een zeer kleine bovenlaag. Tot de jaren vijftig blijft het wooncomfort vrij bescheiden. Ook de wooninrichting van middenklassengezinnen doet vrij ascetisch aan. Het is duidelijk dat de woonsituatie invloed heeft op het gedrag van mensen: in die tijd was een arbeidersgezin wel gedwongen zijn toevlucht te nemen tot de zogenaamde "kattenwasjes", ook de intimiteit werd door het gebrek aan ruimte gans anders beleefd. Enkel in burgerwoningen was een zekere mate van privacy mogelijk. Ook de hygiënische omstandigheden verschilden: de burgerij kon aandacht besteden aan netheid en orde.

(42) Datum van de akte: 3 april 1967 – Datum van de registratie: 21 april 1967

(43) Datum van de akte: 23 november 1966 – Datum van de registratie: 24 december 1966.

Uitgeleide

Waarom schrijven over een in wezen "banaal" onderwerp? Niet omdat we verankerd zijn in het verleden of omdat we verlangen naar "de tijd die voorbij is", maar simpelweg omdat we de beschreven dingen mooi vonden en vinden. Het gaat ons eigenlijk ook niet om dé dreef – de Kasteeldreef van Huiszigen – en het gaat ons ook niet om heimwee naar de sociale of culturele context waarin dreven werden aangelegd, god beware ons. Waarover gaat het dan wel? Een dreef, een laan met bomen, vinden we op zich charmant, waar ze zich ook bevindt. Het verdwijnen van "onze" dreef en de twee villa's was in esthetisch opzicht een spijtige zaak. Alles kan echter niet bewaard blijven en elke generatie zal steeds opnieuw een keuze moeten maken. Zelfs als kind ondervond ik die spanning al: spijt dat de oude weg naar school – de dreef – definitief verdween, maar ook het verlangen naar de vernieuwing die de komst van de autosnelweg aankondigde. Verandering en transformatie zijn inherent aan het maatschappelijke leven; zelfs de besproken "elementen" zijn voortdurend van uitzicht veranderd. "Verdwijnen" hoort bij het leven; het opent de deur voor nieuwe zaken en mag niet geassocieerd worden met "teloorgang".

In dit artikel hebben we geprobeerd niet alleen "feiten" aan te reiken, maar ook "toestanden" uit het nog niet zo verre verleden sociologisch in te kleden, weliswaar in bescheiden mate. Dit opent mogelijkheden om met andere ogen naar onze eigen tijd te kijken.

Bibliografie

Aries, P.&Duby, G. (red.), **Geschiedenis van het persoonlijk leven – Van de eerste wereldoorlog tot onze tijd**, Uitgeversmaatschappij Agon, Amsterdam, 1990

Bal, A.M.M., **Toponymische studie van Huizingen**, 1979

Gregoire, J.M., **Autosnelwegen in België – ontstaan en ontwikkeling**, Brussel, Stevin, 1984

Hooghe, M., **Het wordt nooit meer zoals vroeger – 1945-1995: België een halve eeuw modern**, Halewijck, Leuven, 1995

Hooghe, M. & Jooris, A., **Golden Sixties – België in de jaren zestig 1958 – 1973**, Ludion / ASLK, 1999 (catalogus van de tentoonstelling)

Imhof, M., **Historistisches Fachwerk – Zur Architecturgeschichte im 19. Jahrhundert in Deutschland, Grossbritannien (Old English Style), Frankreich, Österreich, der Schweiz und den USA**, Bayerische Verlagsanstalt GmbH, 1996

Kossmann, E.H., **De lage landen – 1789 / 1980**, Elsevier, Amsterdam / Brussel, 1986

Luyckx, Th., Platel, M., **Politieke geschiedenis van België – van 1944 tot 1985**, Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen, 1985

Witte, E., Meynen, A. en Craeybeckx, J., **Politieke geschiedenis van België**, VUBPRESS, Standaard Uitgeverij, Antwerpen, 1997

Archief

Comité tot Aankoop (2de Bureau) - Gemeentearchief Beersel (Huizingen) – Kadaster Brussel - Nationaal Geografisch Instituut – Provinciaal archief.

Een kroniek van de gemeente Alsemberg - Jaar 1844 - deel 3

JAN BRASSINE

24

Onze gemeente heeft een rekening bij de Bank van Lening. Daar wordt op 14 januari het bedrag van 500 frank (nu 2.000 Euro) van afgehaald om een deel van de kosten te betalen van een proces waarin ons bestuur is gewikkeld met Brusselse weldadigheids-instellingen. Af en toe doet de gemeente een beroep op gestichten in de hoofdstad, waar Alsemberggenaren worden geplaatst. De verblijfkosten zijn wel voorzien, maar de rekening komt vaak op een ongelegen moment. Op 15 augustus bv. komt er een nota van Brussel voor het onderhoud van het achtergelaten kind Jean-Baptiste Dewinkeleer (zie brief van 9 februari 1843). Deze nota kan niet betaald worden, want de heer Demeurs, de gemeenteontvanger, heeft op 8 juli zijn ontslag genomen en zolang er geen vervanger is benoemd, kan de gemeente niet betalen! Dit is wellicht ook de reden waarom de aankoop van schoolbenodigdheden (14 november) wordt uitgesteld en ingeschreven in de begroting van 1845. De onderwijzer zal dus niet kunnen beschikken over een nieuw bureau met laden en loketten, over leestafels en alfabetplaatjes, over een verzameling van maten en gewichten. En de schoollokalen komen er ook nog niet! Op 18 januari vraagt onze overheid aan de architect van de Dienst Openbare Werken om de plaats te komen inspecteren, waar het gebouw moet komen en een kostenraming te maken. Maar op 26 december heeft de aartsbisschop van Mechelen nog altijd zijn fiat niet gegeven over de verkoop van de grond die eigendom is van de O.L.V.-kerk! Minder last heeft de overheid met de meisjesschool. Het pensionaat dat bestuurd wordt door de "zusters van het Heilig Hart van Maria" wordt een privé-inrichting en wordt dusdanig gerund.

Met de regelmaat van een klok komen er vragen van hogerhand naar precieze informatie over de samenstelling van de bevolking. De antwoorden kennen we haast van buiten.

Neen, in onze gemeente zijn er doofstommen noch blinden, geen artsen, geen dierenartsen, geen wevers, geen legioensoldaten, geen kinderen waarvan de vader de Belgische nationaliteit heeft verworven. Er is hier ook geen tabaksindustrie, geen kruitfabriek, geen lucifersfabriek, geen fonds voor de redding van drenkelingen en geen apparaten die daarbij zouden kunnen worden gebruikt.

Sinds zijn korte verblijf in de cel, in juni 1842, blijkt het gezag van onze veldwachter, Pierre Everaerts, aangetast. Op bevel van de Dienst Openbare Werken laat hij op 14 juli de boomtakken weghalen die over de weg hangen en die toebehoren aan het echtpaar Stoffels Van Cutsem. Vrouw Jacqueline Van Cutsem maakt de wetsdienaar uit voor "schobbejak" en "schelm". Van de geuite scheldwoorden zijn twee gemeentewerklieden en twee voorbij-

gangers getuigen. Het zijn Guillaume Servais en Pierre Heymans, Pierre Queroles en zijn echtgenote. Er wordt een proces verbaal opgemaakt voor smaad aan het hoger gezag.

Een goede maand later, 25 augustus, gaat het er nog erger aan toe. De genaamde Jean Baptiste Van ... wordt aangehouden. Een uur vroeger heeft hij aan Sebastien Swaelens gezegd dat hij de veldwachter zal neerschieten, als die hem durft arresteren. Terwijl hij geboeid tussen de veldwachters van Alseberg en Dworp naar de stad wordt weggeleid, roept hij allerlei verwensingen. Hij weet dat hij vijftien jaar zal brommen. Maar op de dag van zijn vrijlating zal hij het huis van de veldwachter in brand steken en ook dat van de laaghartige burgemeester. En ook herbergier Raes, die hem heeft verklikt, zal er duchtig van lusten ! ...

Neen, de veldwachter heeft het niet onder de markt. De bevolking is niet gelukkig. De welvaart blijft uit. Verpauperde landbouwers en kleine ambachtslieden trekken naar de stad. Op het platteland is het niet meer veilig. Er wordt veel gestolen...

In de nacht van 20 op 21 januari raakt Jean François Meerts zijn kippen kwijt. En in de nacht van 19 op 20 juni hoort de kerkbewaarder, die zich in de sacristie bevindt, plots een hevig lawaai in het gebouw. Hij haast zich naar de plaats van herkomst en ziet hoe rovers een gat in de kerkmuur hebben gemaakt. Ze nemen de vlucht, samen met een paar kompanen die buiten de wacht hielden. Hij heeft niemand kunnen herkennen, daar het donker was. In de kerk is er niets verdwenen.

Dieven hebben geen respect voor het aanzien van een persoon. Op 29 augustus meldt de secretaris een poging tot diefstal bij de ontvanger van belastingen. Het blijft bij een poging.

In de loop van de maand oktober (brief van 24 oktober) worden de echtgenoten Demunter bestolen. De buit moet omvangrijk zijn geweest want de schepen van politie en de veldwachter begeven zich naar de plaats van het misdrijf. Daar er op de dag van de diefstal, noch de dag tevoren vreemdelingen zijn gezien in de omgeving, krijgen de burens de politie over de vloer en volgt er overal een serieuze huiszoeking. Komen aan de beurt: de kinderen Massaer, Charles Leemans, François Desmet, Pierre Vandervelde, Jean Baptiste Boon, Tobie Descudder, Jean Baptiste Buelinckx, Egide Lots en Henri Vander Elst. Het onderzoek blijkt vergeefs te zijn geweest.

Er wordt ook nog steeds gestroopt, niet bepaald om de "sport", maar om wat vlees op de tafel te zien verschijnen. Soms loopt er dan eentje tegen de lamp. Op 22 augustus verzoekt de Alsebergse overheid de Procureur des Konings met aandrang Charles Deneyer vrij te laten. Zijn plaats is niet in de cel, maar bij zijn vrouw en zijn vijf kinderen, waarvan het oudste vijf jaar is en het jongste drie weken. Ze hebben niets te eten en leven in de grootste ellende...

Eind november doet de "*affaire des époux Hulet*" de bevolking opschrikken. Uit de context van twee brieven (28 november 1844) kunnen we moeilijk opmaken waarover het precies gaat. In de schuur van de echtelieden Hulet

heeft men een blauw papier gevonden met een hoeveelheid cantharidine, een bestanddeel van de Spaanse vlieg, een groot vergif, dat gebruikt werd als geneesmiddel in de behandeling van de vallende ziekte en als afrodisiacum. De burgemeester stelt aan de procureur voor de getuigen te laten verschijnen voor de onderzoeksrechter. Die zijn: Henri Simeons, Marie De Hoe, dochter van Guillaume, Petronille Goossens, echtgenote van François Hofmans, Pierre Heymans, Jean François Bruggemans, Catherine Dewandeleer, dochter van Jean Baptiste, Henri Petroons, Pierre Queroles en Pierre Everaerts, allen bewoners van de Elsemheide.

In de loop van 1844 (18 juli) zijn er ook nog twee inwonsters te betreuren als slachtoffers van een dodelijk ongeval : Jeanne Marie Sterckx, 71 jaar, weduwe van Jean Baptiste Vander Elst, en haar één jaar oude kleindochtertje, Jeanne Marie Vander Elst. De oude vrouw lijdt aan epilepsie. Bij zo'n aanval komt ze terecht in het vuur van de haard, vermoedelijk met haar kleindochtertje op de arm. De twee dode lichamen worden dezelfde dag op de plaats van het onheil gevonden. De droefheid houdt aan!

Kunst op en in papier en zijn historische informatie

JOS DE GELAS

Enige tijd geleden kreeg onze kring van haar Ukkelse zustervereniging "Ucclesia" een uniek handschrift. In het eerste nummer van 2002 gaf de voorzitter een eerste analyse, voornamelijk gericht op de inhoud. Hij stipte aan dat de lofrede van de hand van onderwijzer C. J. Beauclef, op het voorblad bijzonder mooi verlucht was en de kaft uit een speciaal papier bestond. Persoonlijk wilde ik het handschrift onderzoeken om een meer wetenschappelijke beschrijving te geven van het kaftblad. Hierbij is het de bedoeling de standaard te gebruiken die enkele jaren geleden door de Koninklijke Bibliotheek werd uitgewerkt voor de beschrijving van sierpapier (1).

Aan de hand van deze publicatie en door middel van vergelijking met het fotografische materiaal daarin verwerkt, is het sierpapier, gebruikt voor de lofrede, te catalogeren in de hoofdgroep "reliëfdrukpapier". Langs de achterzijde van het vel papier die niet bedrukt werd, is de reliëftekening duidelijk waar te nemen. Het is een compositie van ranken die bloementrosjes van diverse soorten aan mekaar rijgen. Het patroon van de tekening heeft een repetitief karakter, waardoor een soort symmetrie ontstaat in het sierpapier. Het reliëf werd bekomen door het papier mechanisch te vervormen met een metalen drukplaat. Gelijkzeitig met deze beweging werd de goudkleurige opdruk van de achtergrond gerealiseerd. Dit alles zijn de typische kenmerken van de ondergroep "brokaatpapier" in de "reliëfdruk". De randen van het drukwerk vertonen de typische sporen van de gebruikte drukplaat.

Het hoogreliëf is in een nabehandeling van het vel papier, met kleurvlekken aangevuld. Deze nabewerking is duidelijk handmatig. Een rond stempelkussen van 2 cm doormeter werd in een kleurstof gedrenkt en daarmee werden hoofdzakelijk de bloemmotieven ingekleurd op een relatief onregelmatige wijze. Minstens vijf verschillende kleurstempels zijn gebruikt voor het model dat we analyseerden.

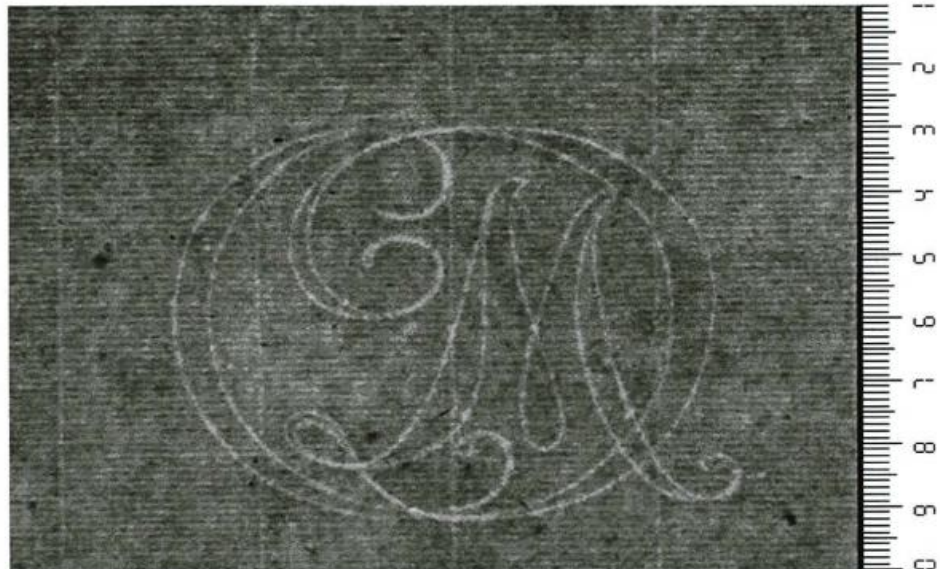
Al deze elementen samen wijzen er op dat het papier van de buitenwikkels relatief duur moet geweest zijn. Vier bewerkingen waren noodzakelijk om één blad te maken. Het scheppen, lijmen, reliëfdrukken en kleur stempelen.

(1) E. Cockx-Indestege: *Sierpapier & Marmering, een terminologie voor het beschrijven van sierpapier en marmering als boekbandversiering*. Brussel – Den Haag. S.D.

Het gebruikte materiaal van de omslag onderstreept het belang en de zorg welke besteed werd aan de lofrede. Daar het handschrift in 1807 werd vervaardigd wilden we ook de papiersoort onderzoeken, gebruikt voor het handschrift. Tot dan was vrijwel alle papier nog handgeschept. Onderzoek van de watermerken die vrijwel in alle papier voorkomen laten toe in vele gevallen de oorsprong van het papier te bepalen. Het sierpapier van de kaft is handgeschept zoals te merken is aan de vergé-structuur op de onbedrukte buitenranden (2). Een watermerk werd echter niet gevonden. De mechanische reliëftekening heeft alle sporen van een eventueel watermerk uitgewist voor het blote oog.

In de vellen van het handschrift zelf hadden we echter meer succes. In de onbeschreven bladzijden kwamen meesterwerken van watermerken aan het licht. Hierna volgt een korte beschrijving en analyse van deze watermerken. Wij hebben afgezien van een wetenschappelijke beschrijving volgens de IPH-norm daar dit voor leken onverstaanbaar zou worden.

Het gebruik van handgeschept papier voor de tekst is normaal voor de periode waarin het handschrift werd gerealiseerd. Machinaal papier was toen zeldzaam. De eerste machines, die naam waard, dateren pas van 1802. België zou bovendien pas omstreeks 1827-'28 haar eerste papiermachines importeren en exploiteren (3). Voor handgeschept papier is een watermerk een kenmerk. Het is veel meer dan een kunstig tekening in het papier. Producenten gebruikten het om hun identiteit te vereeuwigen in het papier en dit is een onschatbare historische informatie.

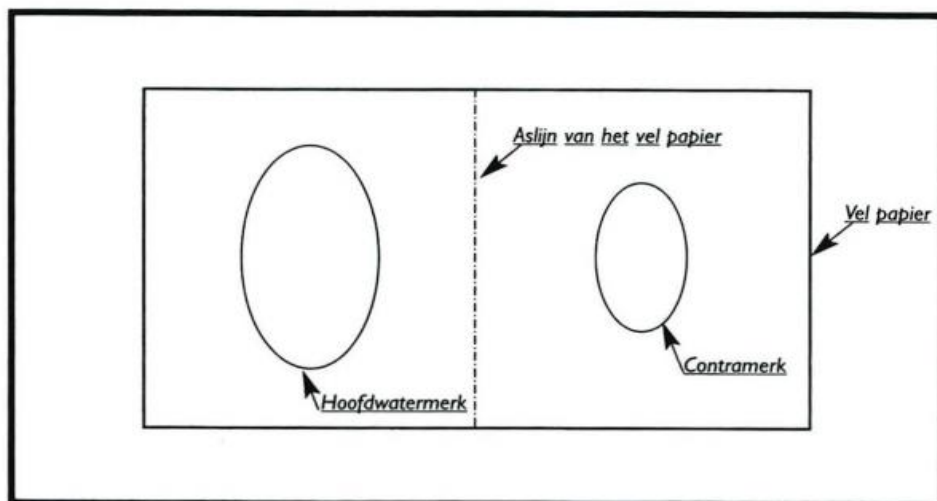

Figuur 1: initialen logo contramerck (1807).

Oorsprong: handschrift C. J. Beauclef - Archief Heemkundig Genootschap "van" Witthem Beersel.

- (2) Vergé: Handgeschept papier heeft twee grote soorten vergé en velijn. In velijn is de structuur van het vel zeer egaal over gans de oppervlakte. Bij vergé heeft men horizontaal donkere en heldere lijnen die elkaar afwisselen en op regelmatige afstand doorkruist worden door een verticale heldere lijn.
- (3) P. Debois: L'introduction de la fabrication mécanique du papier en Belgique. In B.P.H., Malmedy, 1988.

Gezien de intrinsieke waarde van de wijze waarop de beschreven vellen gebundeld werden, waren onze onderzoeksmogelijkheden van de watermerken beperkt. We konden enkel werken op basis van transparantie en digitale fotografie. Nadat de verschillende tekeningen gefotografeerd waren, bleek meteen dat het ging om een watermerk dat voordien nog niet werd beschreven. De grote naslagwerken geven wel vergelijkbare watermerken voor de hoofdtekening, maar geen enkel heeft een logo met dezelfde initialen, noch de naam "Rhode". (Fig 3).

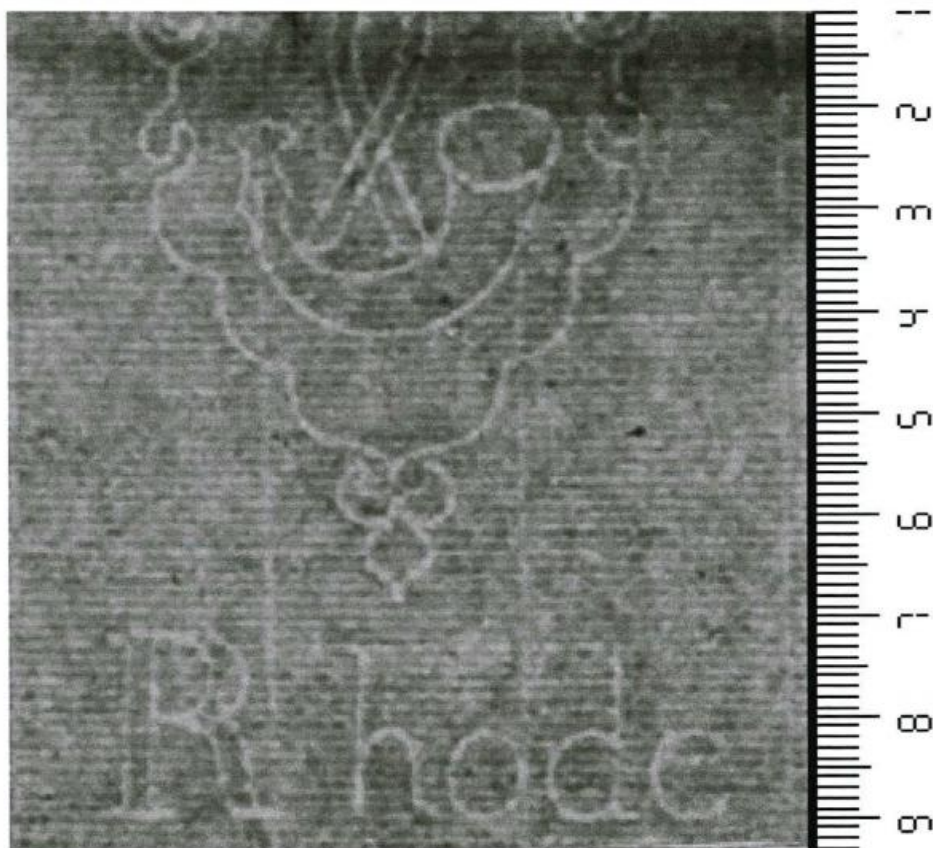

Figuur 2: opbouw van een watermerk in een vel handgeschept papier.

Het hoofdwatmerk aan de linker zijde van een blad bestaat in ons voorbeeld uit twee onderscheiden delen. (Fig. 3 & 4) De centrale tekening in het schild stelt een hoorn voor met draagriem. Het schild is bovenaan getooid met een rijkelijk versierde kroon.

Onder de tekening staat verder in een eenvoudig letterschrift de naam "Rhode". Tegenover het hoofdmerk staat een contramerck in de vorm van een rond medaillon. (Fig. 1) Binnen het medaillon onderscheiden we duidelijk de hoofdletter "M". Het hoofdmerk komt in de literatuur veelvuldig voor zoals we reeds stelden. De hoorn als watermerk werd al gebruikt in de 16de eeuw. De opbouw rond de kern van het hoofdmerk, een schild en de kroon, verwijzen naar papier van veel latere datum. Er wordt algemeen aangenomen dat de opbouw die in deze vellen is gebruikt, eerder behoren tot de periode van het midden van de 18de tot de 19de eeuw. Deze indicaties liggen volledig in de lijn van de datering in het handschrift zelf.

Indien het opschrift "Rhode" onder het hoofdmerk verwijst naar onze buurgemeente dan kunnen we gericht zoeken naar de molen die het papier produceerde. Tijdens onze tentoonstelling op de jaarmarkt 2001 in Dworp werd aangetoond dat in Rode omstreeks 1800 vier papiermolens actief waren. Keuze te over; zo kunnen we stellen, waar het papier gemaakt werd.

Figuur 3: Hoofdwatermerk (1807) in vel papier gebruikt door C.J. Beauclef.

Meestal ligt de oplossing voor de verdere identificatie in het contramerck. Zulk contramerck bevat de naam of de initialen van de producent of papierhandelaar. Omstreeks 1800 kennen we volgende papiermakers onder Sint-Genesius-Rode: in Tenbroek hebben we Vandevelde en Van Rossum; op de latere papierfabriek was Charles De Meurs actief en in het Dorp van Rode is de eigenaar ons onbekend (4).

Voor de molen van Tenbroek hebben we dus geen initiaal "M" omstreeks 1800. De grote papiermolen van Rode was rond 1800 reeds enige tijd in handen van Charles De Meurs. Hier komt wel het initiaal voor: Vrij vlug werd duidelijk dat hetgeen wij eerst als medaillon omschreven, een kunstig in elkaar weven was van de letters "C" en "D". Een deel van de "M" vormt ook de letter "D". Deze samenhang laat ons toe uit te sluiten dat het papier kon vervaardigd zijn in de dorpsmolen van Rode. Het hier beschreven watermerk behoort dus aan de stamvader van de De Meurs papiermakers. Inderdaad reeds enige tijd had Charles De Meurs als eerste met die naam de papiermolen van Termeulen in beheer overgenomen van de weduwe Fricx, zijn tante (5).

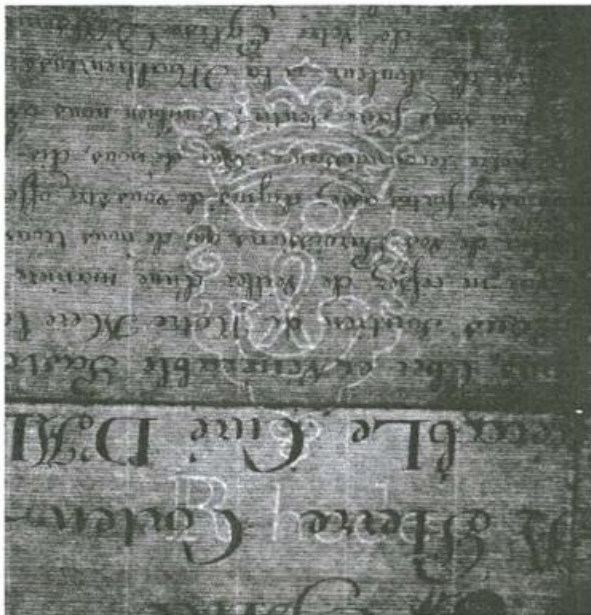
(4) C. Theys: *Geschiedenis van Sint-Genesius-Rode*, Brussel, 1960, p. 269-270.

(5) M. Mazier: *Les papeteries de Rhode-Saint-Genèse*. *Ucclensia*, nr. 143. Novembre 1992, p. 17-22.

Een visuele analyse van het schrijfpapier geeft aan dat het een van behoorlijke schrijfkwaliteit is. De inkt vertoont nergens sporen van indringing en uitvloeien. De kleur van de vellen is lichtjes geel zoals bij vele papiervellen uit die tijd. Deze kleur is het gevolg van het gebruik van gelatinelijm om het papier beschrijfbaar te maken. Charles zette hiermee een familietraditie verder die de papierfabriek van Termeulen ook nadien bleef kenmerken.

Voor fanaten en papierhistorici nog de volgende bijkomende gegevens: het formaat van de papiervellen die gebruikt werden is minder eenvoudig te bepalen. Het gaat om een vrij groot formaat. Doordat aan alle vellen werd gesneden, kan het werkelijke formaat niet worden achterhaald. We kunnen de grootorde inschatten op 48 cm bij 40,2 cm. Deze maat is iets groter dan wat voor "Grand Cornet" papier is aangegeven door Briquet in zijn naslagwerk over watermerken en oude papiermaten. Het is duidelijk een lokaal product met zijn eigen formaat dat aangemaakt was voor de Belgische markt, hoewel wij op het ogenblik van de productie tot Frankrijk behoorden, waar andere maten werden gehanteerd. Meteen wordt duidelijk dat regels niet altijd de lokale gebruiken konden verdringen.

Als besluit van heel dit eerder technisch onderzoek kan gesteld worden dat onze onderwijzer voor het schrijven van de lofrede gebruik maakte van een schrijfpapier gemaakt in eigen streek. De kwaliteit van de vellen is opmerkelijk egaal en laat toe de productie van de papiermolen in Sint-Genesius-Rode hoog in te schatten. In combinatie met de versiering die werd aangebracht, het gebruikte sierpapier voor de kaft en de kunstgrepen van de verborgen datering, moeten we besluiten dat alles wijst op een hoge waardering voor het restauratiewerk van de toenmalige priester.

Figuur 4:
Het volledige hoofdmerk
(met in het donker het handschrift
van C. J. Beauclef).

(6) C. - M. Briquet: *Les Filigranes, Dictionnaire Historique des Marques du Papier*. Hildesheim, 1984.

Bommen op de Elsemheide

J. BRASSINE

De uitgave "Alseberg in oude prentkaarten" (Europese Bibliotheek te Zaltbommel (NL.) 1974) toont op blz. 31 een foto van een puinhoop van balken, latten, stenen, dakpannen, stukken van daken en muren. Eén ravage! De auteur, Albert Proost, geeft de volgende commentaar: "In de nacht van 11 op 12 juli 1944 raakte een Duitse bommenwerper boven het gehucht Elsemheide in nood en liet zijn bommen vallen bij het kruispunt van de Jan Baptist Wautersstraat en de Jozef Wielemansstraat. Verscheidene huizen werden vernield..."

Eén woning kreeg het het meest te verduren: het huis van Jan Verheven-Decuyper, waarin ook een specerijwinkel en het café "Het Sportpaleis" waren gevestigd.

Foto 1: de vrijwel volledig verwoeste huizen.

Ré (Hendrik) Verheven, de zoon van het gezin, herinnert zich nog alles precies alsof het pas was gebeurd:

"De vorige dag was ik zeventien geworden, Het was ook Elsemheidekermis. Die maandagavond zat de gelagzaal bij ons nog behoorlijk vol. Het was oorlog, maar omdat het kermis was en we de toelating hadden gevraagd, mochten we tot middernacht open blijven. Bij sluitingstijd moest ieder echter naar huis. Eens in bed sliep ik dadelijk in. Mijn ouders lagen ook te rusten, maar waren waarschijnlijk nog wakker, want om tien minuten over één precies hoorden ze het helse gefluit van een vallende bom, heel dichtbij. Moeder vreesde het ergste, stond op en haastte zich naar beneden. Intussen was vader in mijn slaapkamer gekomen

om me te wekken en was even door het raam gaan kijken... Ineens een hevige donderslag. Een knal. Een bliksem. Moeder, die de buitendeur opent, krijgt de luchtverplaatsing op haar lichaam, wordt achteruit gesmakt en komt in de leunstoel terecht, die tegen de andere wand van de keuken staat. Vader krijgt het verbrijzelde glas van het raam in zijn gezicht...

Alles is donker. Tastend sukkelen vader en ik de trap af die vol steengruis ligt. We roepen naar moeder, die antwoordt. Met uitgestrekte armen proberen we elkaar te bereiken. Dit gelukt ons. En nu naar buiten...

Het stof smaakt naar cement en heeft een doordringende geur... We besluiten naar het huis van Maurice Demesmaecker te gaan. Na een poos beginnen we te beseffen wat er mag gebeurd zijn. Gas ontsnapt fluitend uit kapotte buizen en het water gutst uit gebroken leidingen...

En plots val ik in een diepte. Ik roep en hoor de stem van vader boven me. Ik zie niets. Het is pikdonker. Ik blijf roepen en probeer tegen een aarden wand op te klauteren. Ik vorder wat, maar zak dadelijk weer terug. Geef me je hand, roept vader. Maar ik heb mijn beide handen nodig om uit deze diepte te geraken. Onder mijn voeten voel ik zand dat steeds wegglijdt. Dankzij een laatste, krampachtige inspanning van heel mijn lichaam kan ik mijn arm op een horizontaal vlak leggen. Ik roep hard en voel dadelijk de handen van vader die me vastgrijpen... Ik ben gered. De donkerte blijft aanhouden...

Foto 2: woning onherstelbaar beschadigd.

En ook het gesis van het gas, dat ontsnapt, en het stromende water houden aan...

Met heel veel moeite bereiken we het huis van onze burens. Die hebben ook schade, maar niet zoveel als wij, vermoeden we. De stroom is ook hier uitgevallen. In het schemerdonker kunnen we elkaar nu onderscheiden. Er wordt niet veel gepraat. Na enkele uren begint het te klaren. Wij naar huis (of wat er nog van overblijft...) Elektrische draden liggen in een wirwar op de straat. Het mag een wonder heten dat we niet zijn geëlektrocuteerd en dat we de ramp hebben overleefd.

De gedachte dat we nog samen zijn maakt onze ellende wellicht minder zwaar... Als we ons huis bereiken, merken we pas de ruïne, de vernieling, de chaos... Enkele muren en hier en daar een deur en een raamkozijn, meer niet...

We zijn ontsteld. Moeder en vader drogen hun tranen met de rug van hun hand. Ik sta sprakeloos. Op een bepaald ogenblik komt mijn avontuur in die put me voor de geest. Even verder ligt een hoop omgewoelde aarde. Ik ga kijken en ontdek een krater van vijf, zes meter diepte. De middellijn wordt later gemeten: achttien meter. Het is indrukwekkend en tegelijk akelig om te zien...

De huizen van de families Lots en Queroles uit de buurt zijn ook getroffen... gebroken ruiten, gaten in de daken...

Het duurde niet lang of de eerste nieuwsgierigen kwamen aan.

- De ramptoeristen van toen!
- Juist. Eerst tientallen, dan honderden. De familie Verheven was dadelijk overal bekend. Een feit dat ik niet mag vergeten: onder de kijklustigen bevond zich de Duitse piloot. Hij was vergezeld van de burgemeester van toen. Zijn naam ...
- Karel Lodewijk de Roo ?
- Ik denk het. De piloot was dus veilig geland in Evere of in Melsbroek. Uit zijn verklaringen werd vlug duidelijk dat hij niet één, maar twee bommen had laten vallen.
- Waren het geen luchtmijnen?
- Dit heb ik ook horen beweren.- Luchtmijnen waren springtuigen die Duitse vliegeniers dropten boven de geallieerde escadrilles, die in Duitsland gingen bombarderen. De mijnen waren aan een valschermscherm gebonden en ontploften in de lucht.

Die tweede mijn, hebben ze die gevonden?

- Die lag in onze tuin. dicht bij onze kerselaar op een meter diepte. En omdat er echt ontploffingsgevaar was, heeft de ontmijningsdienst die dezelfde dag om zes uur 's avonds laten springen. Ieder, die op een afstand van tweehonderd meter in de ronde woonde, moest zijn huis verlaten. En in heel Alsemberg dienden ramen en deuren geopend.

Weer een vreselijke slag!

Van onze woning bleef alleen een muur en verschrikkelijk veel puin over. De ontploffing was zo hevig dat een kassesteen in een huis aan de Halsesteenweg in Tenbroek door het dak was gedrongen en een verdieping lager bij het bed van de bewoners was terechtgekomen.

Foto 3: zoektocht naar "hebben en houden" in de ruïne.

Scherpzinnige opmerking van de eigenares: "met de Duitsers gaat het hoe langer hoe slechter. Nu schieten ze al met kasseien..."

- Ons huis moest dringend heropgebouwd worden. Hoeveel bakstenen ik gekuist heb? Ik weet het niet. Het zullen er duizenden geweest zijn!"

Met dank aan de heer en mevrouw H. Verheven - Delanoye.

Roofoverval in de Steenputmolen te Dworp anno 1763

JAN DE COCK

De beschrijving van de roofoverval in de Steenputmolen te Dworp berust in het archief van het Officie-Fiscaal van de Raad van Brabant onder het inventarisnummer 9213 (1). Binnen de ca. 1430 ontstane Raad van Brabant ontwikkelde zich in de loop van de 15de eeuw zoals in de andere justitieraden een fiscaal officie, dat de belangen van de vorst verdedigde. De ontstaansgeschiedenis van dit "openbaar ministerie" is er één van voortdurende conflicten tussen de vorst en de lokale autoriteiten, die zich in hun macht bedreigd voelden door de aanstelling van hertogelijke functionarissen (2).

De rol van het Officie-Fiscaal als openbaar ministerie in strafzaken is in de loop van de 16de de eeuw erg belangrijk geworden. In principe was de bevoegdheid van de fiscalen in hoofdzaak beperkt tot de voorbehouden gevallen (zoals oproer, valsmunterij, zaken waar de suppoosten van de Raad betrokken waren, enz.). Ook de vervolging van verjaarde misdrijven die de plaatselijke gerechtsofficier naliet te bestraffen, vielen onder de bevoegdheden van de fiscalen. Vooral in de 18de eeuw werden zij meer en meer ingezet als politieke agenten van het centrale gezag, te vergelijken met de Franse intendants. Het ressort waarbinnen het Officie-Fiscaal actief was, viel samen met dat van de Raad van Brabant. Het bestond uit hoofdzaak uit het oude hertogdom Brabant en de landen van Overmaas. Na de Opstand werden beide gebieden opgedeeld tussen de Republiek en de Spaanse Nederlanden (3).

Op 28 maart 1763 werd de papiermolen met pachthof van Peter Hauwaert te Dworp tussen vier à vijf uur in de namiddag door drie vagebonden overvallen (4). Twee onbekende mannen waren doorgedrongen tot in de keuken

(1) PUT E. en BAERTEN J., *Werkbeschrijvingen van de nummers 7.325 tot 10.566 van de dossiers (in portefeuilles) van het Officie-Fiscaal van de Raad van Brabant*. Brussel 1992

(2) PUT E. en BAERTEN J., o.c. p. 5

(3) PUT E. en BAERTEN J., o.c. p. 6

(4) De eerste vermelding van een papiermolen op de Steenput dateert van 1587. In dat jaar waren Claes Fastenakel en zijn zonen Jan en Peter molenuitbaters. In 1729 verkocht Nikolaas Broeckmans de molen en aangrenzende percelen aan Peter Van Hemelrijck en Emerentia Denayer. Emerentia stierf vroegtijdig zonder kinderen na te laten. De weduenaar hertrouwde met Maria Ghysels in 1737. Zij kregen vier kinderen, waaronder Gillis. Peter Van Hemelrijck overleed en Maria hertrouwde met Peter Houwaert. In 1789 werd de nalatenschap van Gillis overgedragen aan Peter II Van Hemelrijck, voogd van de vier minderjarige kinderen van Gillis. Peter II verkocht de molen in 1810 aan Michel Parys en zijn vrouw Jacqueline De Lauwere. DE COCK JAN, *De papiermolens ten zuiden van Brussel in de 18de en de eerste helft van de 19de eeuw. Onuitgegeven licentiatsverhandeling K.U.L., Leuven 2001*, p. 72. Ferdinand (I) de Meurs, gehuwd met Eugénie Parys, een dochter van Michel en Jacqueline, kon door een erfenis de molen op 29 september 1826 aankopen voor 20.000 Brabantse gulden of 17142,86 Nederlandse gulden. DOUX-CHAMPS, H. *La famille de Meurs*, in *Le Parchemin*. Brussel 1988 p. 420 e.v. Tegenwoordig staat er enkel nog het huis van de meestergast en de kapel van de familie de Meurs.

en de kamer erachter, waar ze "*feytelyck ende met geweld*" het geweer (= voorlader) dat er stond poogden te ontvreemden. De vrouw van Peter had bijtijds het gevaar ingezien en trachtte een tweede geweer dat ook in de keuken stond uit het oog van de overvallers te onttrekken. Ze vluchtte ermee naar een andere plaats van het huis om het in veiligheid te brengen. Met het geweer in de hand werd ze aan de voordeur door de derde boef tegengehouden. Deze hield een oogje in het zeil, om de andere twee in het huis bij naderend onheil te waarschuwen (5). De boef schoot onmiddellijk op haar toe, een korte worsteling volgde. De vrouw werd onschadelijk gemaakt door een stoot in de rug en het geweer werd haar afgenomen. Door het geluid van de schermutseling kwamen de knechten, aan het werk in de papiermolen en de boerderij, toegelopen op het woonhuis. In de keuken kregen de twee dieven af te rekenen met Peter Hauwaert zelf, zij vluchtten het huis uit met het andere geweer uit de keuken, achternagezeten door Peter; "*protesterende ende sustinerende*". Aan de voordeur werden de overvallers tegengehouden door de toegesnelde knechten, Gillis Vander Linden, Guilliam Van Zeebroeck, Guilliam Boon en Francis Hanssens. Aangezien de twee wapens ongeladen waren, zochten de overvallers een manier om zo snel mogelijk uit de benarde situatie weg te geraken. Een van de boeven nam Peter beet, trok zijn "*bajonet ofte jachtmes*" en zette dit op de arme man zijn hoofd, "*dreygende van hem daer mede den cop open te dieven*". Om "*voordere onheylen ende ongelucken te voorkomen*" was Peter genoodzaakt de drie mannen met de gestolen wapens vrijuit te laten gaan, ze vluchtten dan ook aanstonds weg (6).

Na het verslag van de feiten volgt een uiteenzetting van de getuigen. Deze waren Gillis Vander Linden 57 jaar; Guilliam Van Zeebroeck 37 jaar; Guilliam Boon 22 jaar en Francis Hanssens 19 jaar oud; alle "*knechten ende hantwerkers ten pachthove ende pampiermolen*" van Peter Hauwaert. Ze zwoerden "*op hunne manne waerheyt*" dat ze de feiten juist weergaven en tekenden alle drie de getuigenis met een kruisje, daar ze ongeletterd waren (7).

Ook de meid des huises, Anna Bonnewyn, 27 jaar oud, zwoerde "*onder haeren deughdelycken eede*" de waarheid te vertellen. Ze beweerde dat in de keuken, waar ook haar meester wegens "*indispositie van lichaem*" te bed lag, twee manspersonen met een "*hevigh ende picant gemoedt*" binnengedrongen waren. Ze vroegen aan Peter waar zijn geweer stond, deze liep met hen naar de kamer achter de keuken, waar het ongeladen geweer van Jan Pilleth stond. Hiermee waren ze blijkbaar nog niet tevreden, want ze vroegen naar zijn eigen geweer. Ondertussen was de vrouw van Peter met het

(5) *Dat er iemand bij een overval buiten de wacht hield, kwam wel vaker voor. Zie ook: VANHEMELRIJCK F., De criminaliteit in de Ammanie van Brussel van de Late Middeleeuwen tot het einde van het Ancien Régime (1404-1789). proefschrift aangeboden tot het bekomen van het doctoraat in Letteren en Wijsbegeerte. Gent 1968, p. 266*

(6) AR, Anderlecht, Officie-Fiscaal, n° 9213, omslag 1

(7) AR, Anderlecht, Officie-Fiscaal, n° 9213, omslag 2

geweer van haar man naar de voordeur gelopen, waar ze werd tegengehouden door de derde boef. De twee mannen in het huis grepen het geweer van Jan Pillet en snelden naar de voordeur het huis uit, achternagezeten door Peter Hauwaert. De rest van het relaas had ze van horen zeggen, daar ze in de keuken "de was" aan het doen was en zich niet durfde te mengen in de schermutseling. De drie boeven konden aldus de twee wapens met groot "gewelt ende dreygementen" ontvreemden en wegluchten. Ook de meid ondertekende met een kruisje (8).

Op het einde van de twee getuigenissen beweerden de knechten en de meid dat ze horen zeggen hadden dat de drie overvallers Gillis Engels uit Rode, Peter Willems en Hendrick De Graeff uit Bosvoorde waren. Waarschijnlijk was het een overval met voorbedachten rade, daar ze wisten dat er zich geweren in het huis van Peter Hauwaert bevonden.

Het sluitstuk van het procesdossier is de officiële aanklacht van de drie boeven, aangevraagd en voorgelegd door Peter Houwaert aan J. Marais, procureur van de Raad van Brabant. Deze werkte samen met J.-N. De Cock, Advocaat-Fiscaal van 1750 tot 1765. Peter tekende met PHW. De uitspraak of verder verloop van het proces werd niet teruggevonden (9).

Peter Hauwaert bracht de overval voor het Officie-Fiscaal niet omwille van de overval zelf, maar omdat deze het gevolg was van nalatigheid van de plaatselijke gerechtsofficieren. Daar de dieven twee geweren gestolen hadden, stonden ze nu heel wat sterker en konden er gemakkelijker doden vallen. Door de eeuwen heen was het Zoniënwood een geschikte schuilplaats voor allerlei geboefte. Als er in en rond het woud een bende boeven werd gesignaleerd, moesten de plaatselijke officieren en sergeanten in hun gemeente de wacht optrekken of patrouilleren. In geval van overmacht waren ze verplicht de bevolking te alarmeren om zonodig een klopjacht te organiseren. Deze verplichtingen waren vastgelegd bij ordonnantie van 3 februari 1753 (10). Peter beschuldigde "twee schepenen van de plaetse beneffens de respective vorsters ofte boschwachters" wegens nalatigheid in het waarschuwen en beschermen van de bevolking. De bevolking werd niet gewaarschuwd en de wacht werd niet opgetrokken.

(8) AR, Anderlecht, Officie-Fiscaal, n° 9213, omslag 3

(9) Dit in contrast met bepaalde bescheiden uit het archief van de drossaard van Brabant, waar ondervragingen van de verdachten, lijkschouwingen, getuigenverhoor en confrontatie met de verdachten, de tortuur en het vonnis zijn neergeschreven. VANHEMELRIJCK F., Aspecten van strafrecht en strafprocesrecht in de 18de eeuw in Brabant: Een roofmoord te Itterbeek in 1732, in Eigen Schoon en de Brabander. Jg. 76, n° 1-7, Brussel 1993, p. 211-223

(10) "Au cas que trois, quatre ou plus de ces voleurs soient trouvés assemblés [...] les officiers, outre les sergents et gardes armés, se renforceront du guet ordinaire du lieu, faisant même, en cas de besoin, sonner le tocsin, pour faire prendre les armes au reste des habitants, et tâcheront d'appréhender ces voleurs pour être punis de ce fait par le fouet, marque et banissement perpétuel, et même par la corde, pour servir d'exemple aux autres..." DE LE COURT J., Recueil des Ordonnances des Pays-Bas Autrichiens. Troisième série, Deel 7, Brussel 1891, p. 197

Klachten wegens de onderbezetting of nalatigheid van het politieapparaat om de burgers te beschermen komen dus niet alleen uit onze tijd... .

Door de ligging van de Steenput hebben we ook vandaag niet zoveel moeite ons de overval voor de geest te roepen. De Duvelsborreweg en de Jozef Deneyerstraat zijn met hun begroeiing perfecte vlucht- en sluiptwegen. De Steenput heeft tot op vandaag zijn charmante en mysterieuze uitstraling niet verloren.

Voor wie er meer over wil weten (buiten de al geciteerde werken):

GAILLARD A., *Le conseil de Brabant. Histoire-organisations-procédure*. 3 delen, Brussel 1898-1902.

ALEXANDRE P., en TIERENTÉYN L., *Histoire des origines, des développements et du rôle des Officiers Fiscaux près les conseils de justice dans les anciens Pays-Bas depuis le XVe siècle jusqu'à la fin du XVIIIe siècle* in *Mémoires couronnés et autres mémoires publiés par l'Académie Royale des Sciences, des lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, Collectie in -8°, n°45. Brussel 1891.

VANHEMELRIJCK F., *Geschiedenis van de instellingen van de Nieuwe Tijd*. Cursus, K.U.Leuven, 2000.

Colofon

“En het dorp zal duren...”

Is het trimestrieel tijdschrift van het
Heemkundig Genootschap "van Witthem" - Beersel

Oktober - december 2002 - nummer 16 - jaargang 4
Tweede druk.

voorzitter Marc Desmedt
Dwersbos 109
1650 Beersel
02 377 27 94

ondervoorzitter Edgard Winderickx
Brouwerijstraat 18
1653 Dworp
02 380 30 14

secretaris Michel Vastiau
Leeuwerikenlaan 10
1650 Beersel
02 380 54 38

penningmeester Agnes Walschot
Stoofstraat 9 bus 2
1652 Beersel
02 380 67 31

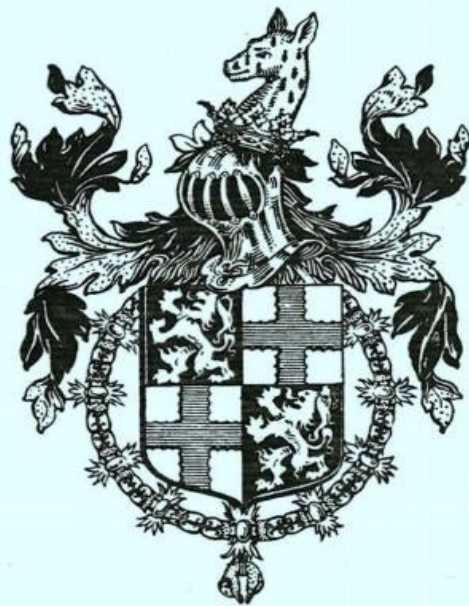
inlichtingen tijdens de kantooruren in het gemeentehuis te Beersel - dienst cultuur:
Alsebergsteenweg 1046
1642 Alseberg
02 359 16 16

Prijs van dit nummer € 6,20 - jaarlijks abonnement bedraagt € 17, te storten op rekeningnummer
001-3114341-38 van het Heemkundig Genootschap "van Witthem" Beersel, met vermelding van
naam, voornaam en adres, gevolgd door de aanduiding "Abonnement tijdschrift".

Werkten mee aan dit nummer: Jan Brassine, Giedo Debusscher, Jan De Cock, Marc Desmedt
en Hans Stiens.

Samenstelling: de redactieraad.
Verantwoordelijke uitgever: Marc Desmedt.

Eindvormgeving en druk: Drukkerij B.V.B.A. Mariën-Deneyer - Dworp.

*Heemkundig
Genootschap
"van Witthem"*